

SOMFALVI ALIZ

Városrehabilitáció és lokális demokrácia a Magdolna negyedben

„Ezzel tudjuk megalapozni az ott élő lakosság jobb életkörülményeinek kialakítását. Ez csak egy alap, melyet tovább kell építeni.” A Fővárosi Közgyűlés 1998-ban fogadta el a Magdolna negyed városrehabilitációs programját, melynek egyik lépcsőjeként a közösségfejlesztést mint célt és mint eszközt tűzték ki. Ez a lakosság közösségi alapon való újrászervezését, felépítését, és integrációját jelenti, azaz a lokális demokrácia létrejöttét egy olyan VIII. kerületi negyedben, amely Budapest egyik legelmaradottabbja. Ezt a munkát a kerületben jelen lévő civil mozgalmak végzik, a Nap Klub Alapítvány irányításával. Előadásomban erről az „építkezésről” számolok be – empirikus tapasztalataimat alapul véve; s igyekszem arra a kérdésre választ adni, hogy a lokális demokráciában való részvétel a participációs létra mely fokán áll aktuálisan, azaz hogy mennyi és milyen jellegű teendő vár még a Magdolna negyedbeli civilekre és lakosokra, míg eljutnak a létra legtetején lévő polgári ellenőrzés lépcsőjére, illetve hogy egyáltalán kilátásba helyezhető-e ez?

1. BEVEZETÉS

1.1 A Magdolna negyed és rehabilitációja

A Budapest VIII. kerületében található Józsefváros elnevezésű városrész egy meghatározott területe 2004-ben kereszteltetett Magdolna negyednek, amikor is a kerületet a tizenöt éves kerületfejlesztési stratégia alapján tizenegy különböző, önálló arculatú területi egységre osztották. Hogy a Nagyfuvaros utca – Népszínház utca – Fiumei út – Baross utca – Koszorú utca – Mátyás tér által övezett területet miért épp így nevezték el, kétféleképp is magyarázható. A lakosság körében¹ tartja magát az a nézet, hogy a mostoha sorsú negyed és lakóit legalább annyira nem tudja és nem akarja befogadni a főváros, mint ahogy Mária Magdolna is számkivetett volt a szentírás szerint. Valójában az elnevezés eredete ennél sokkal profánabb: a negyed által magába foglalt utcanevek közül a Magdolna a legkedvesebb, -közvetlenebb és legrövidebb, így praktikus és pszichológiai okokból egyaránt megfelelt.

A 12000 lakosú negyed 2004-ben a főváros egyik legszegényebb, legelgettősodottabb, legrosszabb állapotban lévő lakóházakkal és infrastruktúrával rendelkező területe volt: *„a negyed Józsefváros, s talán Budapest legnagyobb kiterjedésű területe, ahol – a leromlott fizikai környezet, társadalmi-gazdasági elmaradottság, a hátrányos helyzetű családok magas koncentrációja egzakt módon is kimutatható”* (Józsefváros – Magdolna negyed Szociális város-rehabilitáció, Program 2005 – 2008. 3).

A VIII. kerületi önkormányzat ezért hirdette meg már 1996-ban a kerületfejlesztési stratégiáját, melyben *„a megfogalmazott fejlesztések a gazdasági-társadalmi helyzet erősödését, a fővárosi státus emelkedését és a jelentkező társadalmi problémák oldását célozzák”* (Józsefvárosi Rehabilitációs Programterv 1998. 1). Ennek tükrében fogadta el a Fővárosi Közgyűlés a kerület 1996-97. évben készült Városrehabilitációs Programját, 375/1998.(III.26.) sz. határozatával. Ezután megkezdődött a VIII. kerület rehabilitációja, melynek egyik stációja, s kiemelt fontosságú pontja a Magdolna negyed rekonstrukciója, s közösségi alapon való újraszervezése, felépítése, a lakosság integrációja. A program céljai közt szerepel, hogy megakadályozza a negyed lakóinak társadalmi leszakadását, szegregációját és deprivációját, valamint hogy elősegítse a szegénység ördögi köréből való kitörést és a kirekesztettség megszüntetését. Mindebben benne foglaltatik a lakókörnyezet megújítása és biztonságosabbá tétele, a társadalmi kapcsolatok kiépítésének elősegítése, valamint az egyéni fejlődési lehetőségek megteremtése.

1.2 A Rév8 Zrt. helyzete és tevékenysége

1 Azon lakosok között legalábbis, akik tudnak arról, hogy lakóhelyüknek Magdolna negyed a hivatalos neve. Kutatásom során ugyanis az erről való tájékoztatatlansággal igen széles körben találkoztam; többnyire azok ismerik csak az elnevezést, akik valamilyen foglalkozás- vagy hivatásbeli tevékenységük során használják.

Mindennek végrehajtását a VIII. kerületi önkormányzat egy igen specifikus és egyedülálló helyzetű Zrt.-re bízta, így 2004 óta a Rév8 Zrt. végzi a Magdolna negyed rehabilitációját. Ez a zártkörűen működő részvénytársaságként tevékenykedő cég a Józsefvárosi Önkormányzat megbízásából „közfeladatok ellátását végző, előkészítő-végrehajtó szervezet” (<http://www.rev8.hu/mission.php>) 60,9%-ban a VIII. kerületi önkormányzat és 39,1%-ban a Fővárosi Önkormányzat tulajdonában van, azonban a közérdekű mellett magáénak vallja a piaci szemléletet is. Mindemellett a civil szférára jellemző tevékenységet folytat, ami tovább bonyolítja amúgy is igen sajátos viszonyainak meghatározását. A tulajdonviszony, a szemlélet és a tevékenység hármasának összetettségéből gyakran összeférhetlenség alakul ki a lakosság és a negyedben működő civil szervezetek részéről, ezért nem tekinthető a Rév8 Zrt. tevékenysége általánosan és széleskörűen maradéktalanul elismertnek.

A Rév8 Zrt. kapta tehát a Józsefvárosi Önkormányzattól a Magdolna negyed rehabilitációjának feladatát, s egyúttal az európai uniós támogatásból származó ráfordítható és ráfordítandó kétmilliárd forintnyi összeget. Ezt a pénzt három fő tevékenységcsoportra osztották el: a bűnmegelőzésre, az épületfelújításra, valamint a közösségfejlesztésre. 2008-ig ebből a pénzüsszegeből épületfelújításra a tervezett 31 millióból 15 millió forintot, bűnmegelőzésre a tervezett 16 millióból 3 millió forintot, közösségépítésre a rászánt pénz 100%-át, 7 millió forintot fordítottak, valamint a Kesztyűgyár nevű közösségi ház kialakítására 3 millió forintot a tervezett 246 millióból (a 2009-es évre ilyen jellegű adat még nem áll rendelkezésemre).

1.3 Civil szféra a Magdolna negyedben

Ezen az önkormányzati megbízásból dolgozó részvénytársaságon kívül igen jelentős még a Magdolna negyedben tevékenykedő civil szervezetek szerepe, mind a hivatalos fejlesztőkkel együttműködésben, mind individuális aktivitásaikat illetően. A legjelentősebbek ezek közül a Nap Klub Alapítvány, a Négy Ház Egyesület és a Zöld Fiatalok, mely szervezetek mind elsősorban közösségfejlesztő és integratív tevékenységet végeznek.²

1.4 A Nap Klub Alapítvány

A Magdolna negyedbeli városrehabilitáció jelenlegi, harmadik szakaszában különösen nagy hangsúly kerül a közösségépítésre, közösségfejlesztésre. Ezen tevékenység elvégzését a Rév8 Zrt. pályázat útján a Nap Klub Alapítvány feladatává tette, mely civil szervezet gyakorlattal rendelkezik e téren, tekintve, hogy hasonló közösségfejlesztő

² A Magdolna negyed rehabilitációjának első szakaszában továbbá egy nagymérvű bűnmegelőzési programot, az úgynevezett „Egy élhetőbb és biztonságosabb Magdolna negyedért” programot vezényeltek le a Rév8 vezetésével, melyet a feljebb említett célok közt felsoroltam, de itt most nem részletezek.

projektet sikerrel végeztek már a Nap utca és környéke területén.³ A Nap Klub tevékenysége a lokális demokrácia, társadalmi részvétel, autonómia, egyenjogúság, humanitás, szolidaritás, tolerancia, függetlenség, nyilvánosság és partnerség alapelvein nyugszik, kiemelve azt a tapasztalt evidenciát, hogy egy-egy projekt véget értével nem tekinthető befejezettnek a közösségfejlesztés, hiszen annak fenntartásáért folyamatosan dolgozni kell a lakók aktív részvételével. A Nap utcában sikerült megvalósítani a *Tiszta, virágos lakótelepért* elnevezésű programot, létrehozni a Tehetséggondozó Műhelyt, az Ifjúsági Klubot és Varrótanodát, időszakonként újságot kiadni (*Napló*), illetve a Nap Klub kezdeményezésére indult el a Józsefvárosi Civil Kerekasztal társaság, mely a kerületben munkálkodó civil szervezeteket fogja össze.

A Magdolna negyed rehabilitációs tevékenységei között négy elsődleges célkitűzés szerepel, melyeket a Józsefváros – Magdolna negyed Szociális város-rehabilitáció című, a területen zajló program alapelveit taglaló dokumentumban fektettek le. Ezek a célok a „*mindenki számára megfizethető és megfelelő színvonalú lakhatás biztosítása, a lakosság társadalmi státuszának növelése az itt élők képzettségének javításával, a szegregáció csökkentése, a szegénység oldása, valamint a társadalmi kohézió erősítése*”. (Józsefváros – Magdolna negyed Szociális város-rehabilitáció, Program 2005 – 2008. 6) Ez utóbbi megvalósításában kap szerepet a Nap Klub, akik tevékenységüket egy kérdőíves megkérdezéssel, 600 fős mintán készülő kutatásra alapozzák, melyet 2009 decemberében végeztek, s amelyben a Magdolna negyed lakóit arról kérdezik, hogy mennyire elégedettek környezetükkel, hogy min és hogyan szeretnének változtatni, hogy részt vennének-e a lokális demokrácia építésében és a Nap Klub által szervezett programokban. A vizsgálat célja kettős: a civil szervezet képet szeretne kapni arról, hogy melyek a prioritást élvező tényezők a területen (mik a legfőbb problémák, s a lakók számára melyek lennének az ideális megoldások, mit tartanak megvalósíthatónak és hogyan), valamint így mérik fel azt, hogy mekkora azoknak a száma, akik aktívan részt vennének a programban, kik a potenciális közösségfejlesztők. A kutatás eredményeinek tükrében dolgozzák majd ki a pontos cselekvési tervet, a program részletes pontjait, s ötvözik a lakók akaratát az önkormányzati és a Rév8-tól érkező utasításokkal, a Nap Klub lehetőségeit kihasználva.

Mivel a Magdolna negyed Budapest egyik legkedvezőtlenebb helyzetű területe, megújítása különleges, nemcsak azért, mert grandiózus célokat tűzött ki az önkormányzat és mert igen jelentős a civil szféra részvétele mindebben, hanem azért is, mert a 2020-ig tartó projekt városrehabilitációs kísérleti modellként híresült el. S minthogy így ez

3 Ide tartoznak a szervezet által hirdetett tisztasági és környezetszépítési akciók, az önszervező kiscsoportok létrehozása, a Bizalom Kör kialakítása, lapkiadás, fórumok, érdekképviselet megszervezése, illetve az ünnepek közös megtartása. Ugyanígy tevékenységi körükbe sorolható a közösségi konzultációs és tanácsadó szolgálat, a gyermek- és ifjúsági prevenció és fejlesztő programok, valamint felnőttképzések meghirdetése és -szervezése, a szomszédsági modell terjesztése, illetve a partnerségfejlesztés.

a modell a későbbiekben mintául szolgálhat, úgy gondolom, érdemes egy pillantást vetnünk bizonyos elméleti alapjaira.

2. ELMÉLETI ÁTTEKINTÉS

2.1 Tervezés és politikai értékek

Evidencia, hogy egy városrehabilitációs terv kidolgozásához hosszas formális és informális politikai és szakmai egyeztetés vezet, mely a primer politika szereplőit ugyanúgy, mint a lokális politika platformját magába foglalja. Ez az egyeztetés nyilvánvalóan érdekek által (is) vezérelt, ám jelen tanulmányban én azt kívánom megvizsgálni, hogy vajon a józsefvárosi városrehabilitáció milyen politikai értékeken nyugszik, mely ideológiák és tervezési típusok rajzolódnak ki benne, s melyek kapnak hangsúlyosabb szerepet. Ehhez segítségül hívom Susan S. Fainstein és Norman Fainstein Várostervezés és politikai értékek: egy korszerűsített nézőpont című cikkét (Susan S. Fainstein – Norman Fainstein 1971. 341-362), valamint Józsefváros 15 éves kerületfejlesztési stratégiájának és a Magdolna negyed rehabilitációs programjának dokumentumait.

A szerzőpáros négy tervezési típust különböztet meg: a tradicionális, a demokratikus, az egyenlőség alapú és az inkrementalista tervezést. A feljebb említett dokumentumokat megvizsgálva arra jutottam, hogy e négy közül a józsefvárosi tervezést leginkább tradicionális tervezési típusnak titulálhatjuk.

2.2 A Józsefvárosi Rehabilitációs Programterv a tradicionális tervezés tükrében

A tradicionális tervezés során a tervező írja elő a terv céljait és eszközeit. Ez a VIII. kerületben szinte maradéktalanul teljesül. Tervezőnek jelen esetben az önkormányzatot tekintjük, hiszen a rehabilitáció motorját ő jelenti, s a megújítás koncepcionális, anyagi és minden egyéb erőforrásbeli, valamint jogi háttérét ő hozta létre, s tartja fenn. Az önkormányzat által pályázat útján elnyert európai uniós összeg nélkül ugyanis nem jöhetett volna létre a rehabilitáció, nem működhetne a Rév8; a Fővárosi Önkormányzat határozata nélkül nem teremtődött volna meg a városrész rendezésének jogi alapja, így jogosultságai sem lennének; illetve a megbízásából történt 15 éves tervezet sem készült volna el. Tehát úgy vélem, teljesen megalapozott tervezőnek neveznünk az önkormányzatot. Itt kell megtennünk a tervező és fejlesztő közötti distinkciót, hiszen fejlesztőnek a rehabilitációval közvetlenebbül foglalkozó Rév8-at és a programokban hivatalos partnerként vagy végrehajtóként részt vevő civil szervezeteket hívjuk.

A tradicionális tervezés első jellemzője (miszerint a tervező írja elő a terv céljait és eszközeit) explicit módon olvasható a Józsefvárosi Rehabilitációs Programtervben. A stratégia, melyet az önkormányzat készítettett, világosan körülírja a 15 éves fejlesztések céljait: „*a kerületfejlesztés legfontosabb társadalmi céljainak tekinthető a kerületi életminőség fejlesztése, mindenki számára megfizethető, megfelelő szín-*

vonulási lehetőség – lakás – biztosítása. A stratégia a kerületi társadalom bevonásával, - a társadalmi sokszínűség megőrzése mellett – közösségfejlesztésre koncentrált eszközeivel kívánja elérni a kerület népességmegtartó erejének növekedését és a vonzerejének erősödését. (...) A programok megcélazzák a kerület jövedelemtermelő és önfenntartó képességének javítását, a helyi munkaerőpiac fejlesztését és ezzel a tartós munkanélküliség csökkentését. (...) A kerületfejlesztési stratégia és rehabilitáció legfontosabb környezeti célja, hogy kerület közterületei és épületei jelentsenek megfelelő környezetet a megújuló kerület társadalmi-gazdasági változásainak. (...) A kerületfejlesztés egy hosszú távú folyamat, melyet ez a stratégia vezényel” (Józsefváros – Magdolna negyed Szociális város-rehabilitáció, Program 2005 – 2008. 25-27).

Ugyanígy olvashatjuk a célokhoz vezető eszközök pontos meghatározását: *„a stratégiában kitűzött célokat az önkormányzat szabályozó eszközeivel és közvetlen beavatkozásaival (fejlesztési beruházások) valósítja meg. A szabályozó eszközei lehetőséget biztosítanak az önkormányzat számára, hogy céljai irányába terelje a helyi gazdasági és társadalmi folyamatokat, és kedvező feltételeket teremtsen a kerület fejlődése számára” (Józsefváros – Magdolna negyed Szociális város-rehabilitáció, Program 2005 – 2008. 27-29).* Az eszközöket az egyes negyedek különböző programjaiban ismertetik specifikusan és részletebben.

S ezen a ponton térnék ki a tradicionális tervezés következő jellemzőjére, mely szerint ez a típus feltételezi, hogy a városfejlesztésnek van jó és rossz módja, illetve hogy a fejlesztők ismerik a helyes megoldást. Ez az elképzelés a Józsefvárosi Rehabilitációs Programtervben látenszen és explicite is megtalálható. Önmagában az a tény, hogy meghatározzák a rehabilitáció céljait és – legfőképpen – az eszközöket, magában hordozza a jó megoldás ismeretének előfeltételezését. Az pedig, ahogy az eszközöket a stratégia taglalja, manifeszt módon kimondja, hogy ezek a megfelelő módok a célok eléréséhez: *„a stratégia olyan programokat és lépéseket határoz meg az Önkormányzatnak, melyekkel ezeket a célokat eléri. (...) A stratégiában megfogalmazott megvalósítási eszközök – átfogó és részletes programok – biztosítják az időben állandóan változó feltételekhez és körülményekhez történő folyamatos alkalmazkodást. A stratégia funkcionális, térbeli és időbeli szerkezetbe rendezi a beavatkozásokat azért, hogy a szerkezet biztosítsa a leghatékonyabb megvalósítást és a többlet előnyök (szinergiák) kinyerésére legalkalmasabb összeállítását” (Józsefváros – Magdolna negyed Szociális város-rehabilitáció, Program 2005 – 2008. 26-27).* A józsefvárosi program esetében nemcsak a fejlesztők „mindentudásának” feltételezését figyelhetjük meg, mint ahogy a hivatkozott cikk mondja, hanem a tervezőknek az eszközökre és a megvalósítási módszerekre vonatkozó egzakt tudásának anticipációját is. Ezzel méginkább bizonyosságot nyer véleményem szerint az, hogy esetünkben tradicionális tervezési típusról beszélhetünk.

A Fainstein – Fainstein cikkben a tradicionális tervezés jellemző-

jeként olvashatjuk továbbá azt, hogy az ily módon tervezők elfogadják, hogy a hatékonyság és a fegyelmezett adminisztráció a kormányzásban közösségi célok, nem pedig partikuláris csoportok érdekei. Itt a közösségi célokat mint a tervezés mozgatórugóját kell kiemelnünk. E tekintetben ismét a tradicionálishoz sorolhatjuk a VIII. kerületbeli tervezés módját, hiszen a stratégia több helyen kiemeli a társadalmi különbségek csökkentésének, a szegregációnak, a lakossági részvételnek és a közösségfejlesztésnek a fontosságát. Ezek pedig magukban hordozzák azt, hogy a negyed teljes lakosságának érdekeit figyelembe vegyék, hiszen a lokális demokráciának és a participációnak pontosan ez a lényege. A civil szervezetek bevonásának szándéka is explicite megfogalmazódik a dokumentumban: *„a fejlődés megvalósításában az itt élő és itt dolgozó társadalmi és gazdasági szereplőkkel együtt tudja az önkormányzat elérni a kitűzött célt. A stratégia szerint az önkormányzatnak aktív szerepet kell vállalnia a társadalmi szereplők, civil szervezetek bevonásában. A stratégiában javasolt negyedek is azt a célt szolgálják, hogy a civil és társadalmi szereplők erőteljesebb munkába történő bevonásával, egyes önkormányzati feladatok alacsonyabb szintre történő delegálásával a megvalósításba minél több itt élő lehessen bevonni.”* (Józsefváros – Magdolna negyed Szociális város-rehabilitáció, Program 2005 – 2008. 27)

Az amerikai cikkben a szerzők mindemellett megjegyzik, hogy a tradicionális módon tervezők ezen tényezőket betartva azonban olyan policyket is kidolgoztak, melyek a felsőbb csoportoknak kedveztek, s a populáció többi tagjának nem. Ez az eshetőség a józsefvárosi tervezőket azonban aligha fenyegeti, hiszen a negyedben élők között igen csekély arányban vannak jelen felsőbb osztályokhoz tartozók, így a lehetőség sem adott ahhoz, hogy az ő érdekeik felül legyenek reprezentálva egy tervezési fázisban.

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a Józsefvárosi Rehabilitációs Programtervben leírtak, a rehabilitáció tervezési elvei megfelelnek a tradicionális tervezés kritériumainak, s mivel a többi tervezési típus jellemzői közül minimális mennyiségűt és mértékűt hordoz magában, a VIII. kerületi városrehabilitációs tervezést tradicionális típusúnak titulálom.

2.3 Tradicionális tervezés és technokrata elmélet?

Susan S. Fainstein és Norman Fainstein a tradicionális tervezési típusal összefonódónak a technokrata elméletet tartja, amely vissza akarja állítani a preindusztriális világot, de elfogadja a modernizációt, s a technológiákat az emberiség betegségeire való gyógyírnek tartja; új társadalmat akar építeni a technológia erejével, illetve hisz az általános közösségi érdekekben. Alapját a döntéshozók felé mutatott bizalmatlanság képezi, s hierarchikus társadalmat képzel el, a tudományos és menedzser elit vezetésével.

Úgy gondolom, hogy ez az elméleti háttér a józsefvárosi tervezésre egyáltalán nem jellemző. A Magdolna negyed rehabilitációs prog-

ramjának tanulmányozása után arra jutottam, hogy koncepciójának elméleti hátterét nem lehet egyetlen kategóriába besorolni úgy, mint a tervezési típust, hiszen mind a négy ideológiából hordoz magában több-kevesebb lényeges pontot. Legjellemzőbbnek talán a demokratikus elméletet tarthatjuk, de viseli a technokrata, a szocialista és a liberális teóriák jellegzetességeit is.

A technokrata elméletből egy pontot tartalmaz legkörvonalazottabban: hiszi, hogy létezik általános közösségi érdek, hiszen a program kerületi fejlődésről beszél, az ottlakókat helyi társadalomként, tehát egy egységes közösségként kezeli, s minden tagja helyzetének javítását tűzte ki célul azzal, hogy „mindenki”-ről és „lakosság”-ről szól. Továbbá implicite magában a kezdeményezésben is benne rejlik a közös érdek feltételezése, hiszen egy városrész teljes, az élet több területén (társadalmi, gazdasági, környezeti terület) zajló rehabilitációjáról, helyzetének javításáról olvashatunk a programban.

A demokratikus elmélet jellemzői közül többet is megtalálhatónak vélek a Magdolna negyedbeli megújítás programjában. Ide tartozik az az álláspont, miszerint mindenki egyenlő, s egyenlő joga van saját ügyét képviselni és fejleszteni. Ezt a civil szervezetek és a társadalmi szereplők, valamint a lakók intenzív bevonásával támaszthatjuk alá, a civil szféra ugyanis bárki számára nyitott, s nemcsak alulról szerveződő módon lehetséges az érdekképviselés, hanem az önkormányzat s a fejlesztők erre külön alprogramokat, projekteket is kezdeményeztek, tehát „felülről” érkező ösztönző elemek is aktívan részt vesznek abban, hogy minden réteg minden jellegű érdeket és véleményt artikulálhasson (ezt szolgálja a Nap Klub kutatása és közösségfejlesztő tevékenysége is). A demokratikus teóriához tartozik az az álláspont, miszerint a többség vezetése által kell a polgároknak a kormányzatot kontrollálni. A kormányzat jelen esetben Józsefváros önkormányzata mint a rehabilitációs program legfőbb vezetője és háttere. Ugyancsak a fent említett aktív civil részvétellel lehet ennek a meglétét bizonyítani, melyet a Józsefváros – Magdolna negyed Szociális város-rehabilitáció programjában meg is fogalmaztak: *„a civil szervezet ellátja az itt lakók képviseletét, véleményezi a rehabilitációs programokat, részt vesz a program kidolgozásában, feladata a kapcsolat kialakítása a lakókkal.”* (Józsefváros – Magdolna negyed Szociális város-rehabilitáció, Program 2005 – 2008. 16) A demokratikus elméleten alapuló tervezés megköveteli, hogy a kormányzatban (is) munkálkodó szereplő a polgárság delegáltját játssza, de a választók olyasfajta képviseletével, ami a véleményükre való reakciót is magába foglalja, illetve úgy, hogy kísérletet tesz a művelésükre, épp abból a célból, hogy minél alkalmasabbak legyenek képzettségük által önmaguk kormányzására. Ezt a szándékot a program a következőképpen fogalmazza meg: *„a civil szervezet feladata többek közt a kerületben és a szomszédságban működő szervezetekkel való együttműködés, a szervezeteken keresztül információ és tanácsadás a lakók, helyi vállalkozók részére.”* (Józsefváros – Magdolna negyed Szociális város-rehabilitáció, Program

2005 – 2008. 16) Ezen kívül a programban szerepel egy rehabilitációs iroda létrehozásának terve, amely *„feladata lenne a programok összeállítása, ütemezése, a lakóépületek felújításának megszervezése, pályázatok megírása, forrásgyűjtés, kapcsolattartás a lakókkal. Mint integrált szervezet, összekötő szerepet játszik a kerületi önkormányzat, a Főváros, a szomszédsági tanács, a Családsegítő Központ és más, a rehabilitációban részt vevő civil szervezetek között.”* Ez az intézmény tehát önmagában is a demokratikus elmélet jegyeit hordozza. A lakók képzésének elősegítése és megszervezése pedig a programban lényeges pontként benne foglaltatik, hiszen annak célja, hogy *„legalább kétszer annyian szerezzenek felsőfokú végzettséget [mint most], és minden negyven év alatti lakónak legalább nyolc általános végzettsége legyen.”* (Józsefváros – Magdolna negyed Szociális város-rehabilitáció, Program 2005 – 2008. 6) Mindennek tükrében úgy tűnik, hogy a Magdolna negyed rehabilitációjának elméleti alapja a demokratikus teória, ám a program magába foglal ezen kívül szocialista és liberális elemeket is.

A szocialista elmélet szerint az egyén érdekeit materiális körülményei határozzák meg. Ezt a pontot csak implicite fejezi ki a rehabilitációs program, azzal a feltételezéssel, hogy a lakókörnyezet javítása, a képzettség és a lakóközösség kohéziója összefüggésben állnak egymással. Mivel ez csak látenszen szerepel, itt most nem is részletezem. A demokratikus kormányzás és a jóakarátú állam feltételezése szintén szerepet kap a józsefvárosi program leírásában, de ez a feltételezés bizonyára nem értékrendbeli alapokon nyugszik, hiszen az önkormányzat saját megbízásából készítette a programot, így visszas lenne, ha az nem feltételezne alapvetően jóakarátú „államot”, azaz önkormányzatot (jelen esetben). Emiatt ezt a pontot sem kívánom részletezni.

A liberális elmélet egy jelentős kritériuma a pozitív liberalizmus, amely a kormányzatnak ad egy új funkciót, ezzel azt a közérdek képviselőjévé fejlesztve. A kormányzat itt újra az önkormányzatként értelmezendő, amely már magával a terv megalkotásával és kivitelezésével is egyfajta közérdeket érvényesítő szerepre tett szert. Ezen kívül a program kiemeli az érdekek általános képviselőjét, melynek több közösségi és jogi biztosítékot is ad, így ezt a liberális pontot is beteljesíti.

Mindennek tükrében tehát nem mondhatjuk azt, hogy a józsefvárosi negyedfejlesztő program egyetlen partikuláris elméletet foglal magába: jól látható, hogy a Fainstein – Fainstein cikkben ismertetett négy teória közül mindegyikből hordoz magában bizonyos vonásokat.

2.4 A participáció létrája

Sherry Arnstein *A polgári participáció létrája* (Arnstein 1969) című cikkében nyolc fokot különböztet meg a tervezésben, döntéshozásban való polgári részvétel mértékét és minőségét illetően. Feltettem a kérdést, hogy a Magdolna negyedben jelenleg megfigyelhető részvétel vajon melyik létrafoknak feleltethető meg a nyolc közül: manipuláció, terápia, tájékoztatás, konzultáció, egyeztetés, partnerség, delegált ha-

talom, avagy polgári ellenőrzés valósul-e meg.

Arra nem olyan nehéz választ kapnunk, hogy az önkormányzat programjában és a Nap Klub által megfogalmazott cél mely stációnak feleltethető meg a participáció ezen hierarchiáján belül. Azt vártam, hogy a kitűzött állapot a legfelső fok, a polgári ellenőrzés jellegzetességeit ölti majd magára, ám megállapítottam, hogy csupán a hatodik, partnerségi fokozat szerepel a célok között.

A programban ugyanis a rehabilitációs irodát és a civil szervezeteket informáló, önkormányzattal és lakossággal kapcsolattartó, kohéziót erősítő, közösségfejlesztő és korlátozottan képviselő szereppel ruházták fel. A hetedik és nyolcadik fokon megvalósuló delegált hatalom, azaz a lakosság közvetlen érdekképviselője és eszmecseréje a hatalmat gyakorlókkal (hetedik lépcső), valamint a polgári ellenőrzés, tehát egy-egy program direkt irányítása, a körülmények kívülállókval való tárgyalásos úton való megváltoztatása, érdekeik ilyen módon való megvédése (nyolcadik fok) nem szerepel a megvalósítandó célok között a Magdolna negyed programjában.

Hogy a gyakorlatban a participációs létra mely foka valósul meg, több aspektusból szemlélhető, az egész lakosságra vonatkoztatott egzakt megállapítást azonban aligha tehetünk e tekintetben.

Az első két lépcsőfok, a manipuláció és a terápia a részt-nem-vétel megtestesítői, s véleményem szerint etikai problémákat vetnek fel a szociális munkások, tervezők és civilek oldaláról, amennyiben ezek valósulnak meg. Ám kutatásom során egyáltalán nem tapasztaltam manipulatív szándékot egyik oldalról sem, csakúgy, mint ahogy a patológiás attitűd sem jellemző.

Vélhető lenne, hogy egy 2004 óta zajló programról, a benne foglalt jogokról, lehetőségekről és alternatívákról 2009-re minden lakó széleskörű információra tett szert, s ezáltal azt mondhatnánk, hogy a Magdolna negyedben jelen lévő részvétel mértéke a tájékoztatás létrafokának felel meg. Azonban ez csak a programban közvetlenebbül, önkéntesként, civilként, szomszédsági vagy közösségfejlesztő lakóként involválódott személyekre jellemző. A lakosság kevésbé aktív részének arról sincs tudomása, hogy környezete a Magdolna negyed nevet kapta, s hogy ott évek óta városrekonstrukciós tevékenység zajlik.⁴ Tehát csak az ott lakók bizonyos aránya írható le tájékozottként.

Ezen a létrafokon azonban nem érdemes megállnunk, górcső alá kell vennünk a konzultáció stádiumát is, hiszen ez is megvalósul bizonyos mértékben a Magdolna negyedben azáltal, hogy megteremtődtek a véleményartikulációra, polgári párbeszédre alkalmas platformok (ilyen a közösségi ház, a Kesztyűgyár, a civil szervezetek képviselői tevékenysége és a rehabilitációs iroda). A Nap Klub jelenleg is zajló projektje, a negyedbeli közösségfejlesztés első lépéseként levezényelt kérdőíves felmérés a konzultáció klasszikus módszere, ám – ahogy a cikk írója is felhívja figyelmünket rá – óvakodni kell attól, hogy a la-

⁴ Mindezt a kérdőíves kutatásban való részvételem során szerzett tapasztalatok alapján mondhatom.

kók csak részt vegyenek a participáció lehetőségében azáltal, hogy egy anonim, kvantifikált survey lekérdezésben elmondják véleményüket. Ennél több kell a konzultáció széleskörű megteremtéséhez: a kutatás eredményeinek gyakorlatba való átültetése és a kérdőív által feltérképezett potenciálisan aktív lakók participációba való bevonása.

Hogy az egyeztetés állapotát elérte-e a Magdolna negyed bármilyen pozícióban lévő tagja, szereplője, nem lehet pontosan megállapítani. Ehhez ugyanis az kell, hogy a polgárok tanácsoljanak, tervezzenek, ezt közvetlenül a hatalomgyakorlók elé tárhassák, akik a tanácsokat mérlegelik, ám fenntartják maguknak azt a jogot, hogy megítéljék a javaslat legitimitását és megvalósíthatóságát. Talán partikuláris programoknál és terveknél ez előfordult, de meglátásom szerint ehhez még fejlődnie kell a Magdolna negyedbeli participációnak.

Összességében tehát azt kell mondjuk, hogy elvi szinten, a programban megfogalmazott célok tekintetében és a gyakorlatban sem éri el a participáció mértéke a lehetséges maximumot, a polgári részvétel egyelőre megrekedt az Arnstein-féle létra harmadik-negyedik fokán.

3. EMPIRIKUS ANYAG ELEMZÉSE

A Nap Klub Alapítvány 2009 őszén nyerte el a Rév8 Zrt. által kiírt pályázatot, s ennek értelmében civil szervezetük végzi a Magdolna negyedbeli közösségfejlesztő tevékenységet. Ehhez hozzá tartoznak a Nap utcában már megvalósított projekt elemei, úgy, mint tisztasági és környezetszépítési akciók, az önsegítő kiscsoportok létrehozása, a Bizalom Kör kialakítása, fórumok, érdekképviselet megszervezése, illetve az ünnepek közös megtartása; a lokális demokrácia megteremtésének érdekében pedig a közösségi konzultációs és tanácsadó szolgálat, a gyermek- és ifjúsági prevenció és fejlesztő programok, valamint felnőttképzések meghirdetése és szervezése, a szomszédsági modell terjesztése, illetve a partnerségfejlesztés. A Nap Klub mindezt a Magdolna negyedre specifikálja, hogy annak képére tudja alakítani a tevékenységét. Ezért végzik a feljebb már említett kérdőíves kutatást a Magdolna negyedbeli lakosság körében, aminek eredményeit felhasználják a projekttervezés során.

Ebbe a munkába volt alkalmam betekinteni az elmúlt három hónap során. Kutatásom során részt vettem a kérdőív kialakításának folyamatában, a kérdezésben, jelen voltam a civil szervezet ülésein, valamint a lakossági fórumok némelyikén, melyek során a Nap Klub a Magdolnabeliekkel ismertette és népszerűsíteni kívánta a kutatás célját és módját. Ezek során rengeteg tapasztalatot szereztem a városrehabilitációs tevékenységgel és a civil szerveződéssel kapcsolatban, láthattam azt, hogy egy-egy projekt megvalósulásának milyen akadályai, nehézségei lehetnek – mind lakossági, mind intézményes oldalról.

Mindezen problémáról ott-tartózkodásom során a Nap Klub Alapítvány elnökével, Horváth Judittal, és az aktuális projekt adminisztratív szervezőjével, Buczkó Barbarával készítettem interjút, melyeket

a továbbiakban meghatározott szempontok alapján szeretnék elemezni.⁵ Ezek a szempontok elsősorban a megvalósítás nehézségeire, a program és az intézményes keret diszkrepanciáira, illetve a lakosságból eredő akadályokra fókuszálnak, mert azt feltételezem, hogy egy ilyen nagymérvű és speciális városrehabilitációs modell esetében a konvencionális problémákon túl felmerülhetnek olyan akadályok is, melyeket még nem ismerünk, ám érdemes számot adni róluk.

Fontosnak tartom, hogy megismerjük a projekttel ilyen szorosan összefüggő szereplők szubjektív véleményét, a nem-hivatalos álláspontokat, hiszen mindennapi tapasztalataikból eredő élményeiket tárják fel a megkérdezettek olyan jelentős témákat illetően, mint a civil szféra és a Rév8 kapcsolata, a kitűzött célok realitása vagy a lakosság attitűdjei. Feltételezésem szerint a konvencionálisnak mondható megvalósítási problémák, lakossági passzivitás és az anyagi korlátok mellett az interjúk elemzése feltárhat újabb, más területeket is érintő nehézségeket. A két megkérdezett véleménye nem különbözik szignifikánsan, inkább kiegészítik egymást, ezért együtt elemzem és idézem őket.

A program törekvéseit elsősorban a korábbi, Nap utcai tevékenység által határozták meg, hiszen az ott megvalósult pontokat tűzték ki itt is célul. Ezek nem különböznek jelentősen a Rév8 által is közzétett program részleteitől, a közösségfejlesztést mint globális tevékenységet nevezik meg, és ennek a Nap Klub által véghezvitt és tervezett eleméit. Gyakori a már elvégzett munka által állított példaértékű eredményekre való hivatkozás, és a civil szervezet vezetője több történetet is megosztott velem. A Magdolna negyedben való tevékenységet illetően, úgy gondolom, még nem pontosan körvonalazódott a cselekvési terv, de interjúalanyaim meg is nevezték ennek az okát: a készülő felmérés után alakítják ki a részleteket.

„Körülbelül megtapasztaltuk, hogy hogyan zajlik egy ilyen közösségfejlesztési folyamat, és az nem egy év, hanem tíz év alatt értünk el oda, hogy tartósan működő kis közösségek alakultak ki, akik megmozdulnak, összejárnak, ha segíteni kell, akkor hajlandóak elindulni. Azt gondoltuk, hogy ezt a modellt, azon túl, hogy megjelentettük az értékelését, leírását, elemzését egy könyvben, (...) jó lenne, ha a valóságban is, itt a nagyvárosban, átvennék. És amikor a Rév8 vezérletével alakultak a Magdolna negyed építészeti és szociális rehabilitációjának a projektjei, akkor ők már határozottan előre gondolták, hogy ott is kéne egy vagy több szomszédságot kialakítani.”

„Nekünk is az volt a tervünk, hogy legyenek ennek a jó dolognak továbbvivői, és a Magdolna negyed most jutott el oda, hogy hívott

⁵ A félév során született egy másik interjú is, mely egy, a Nap Klubnál három éve önkéntesként dolgozó lánnyal készült, ám az interjúalany nem járult hozzá, hogy felhasználjam, így elemzésemből is ki kell hagynom.

minket, mármint a Nap Klub Alapítványt, a nyár közepén, hogy szeretnék, ha ott is a civil szféra egy kicsit jobban megmozdulna, hogy a lakosság közösen döntsön, közösen csináljuk, folyamatban, és ott is létre tudnánk hozni egy szomszédsági tanácsot. Szomszédsági tanács csak akkor jöhet létre, ha van szomszédság.”

„Mi kidolgoztunk egy úgynevezett cselekvési tervet a Magdolna negyedi szomszédság kiépítésére, és ennek a része, hogy csinálni fogunk a jövő héttől kezdve egy közösségi felmérést.”

A Nap Klub küldetésnyilatkozatában olvasható pontok közül is számos szerepel expliciten megfogalmazott módon a Magdolna negyed közösségfejlesztési céljai között. Leghangsúlyosabban a környezeti változtatás, a lakóhely szépítése és a lokális demokrácia, a közösségi ügyekben való állampolgári részvétel kap szerepet. Nézetem szerint ha a kivitelező szervezet vezetője és a program felelőse ezeket a célokat hangsúlyozza leginkább, az azt jelenti, hogy a gyakorlatban is ezen pontokra fognak koncentrálni, tehát azt várjuk, hogy a lakossági diskurzus és a környezet javítása lesz a legszembetűnőbb tevékenység a programban.

„Azt szeretnénk, hogy ne mi mondjuk meg, hogy mit kellene csinálni, hanem azért hívjuk őket össze ilyen találkozókra fórumokra, ahol megkérdezzük őket, hogy hogy kéne, mit kéne csinálni, kinek az erőforrásait tudjuk igénybe venni, azonnal, rövidtávon vagy hosszútávon.”

„Mi azt próbáljuk erősíteni, hogy szólj bele, vegyél részt.”

„Mi azért itt helyi demokráciában gondolkozunk, és érdekérvényesítésben.”

„Én azt gondolom, hogy az egy hosszú folyamat, hogy a bizalom erősödjön, és még rengeteg kihasználatlan lehetőség van. És nem biztos, hogy bemennek egy ilyen hivatalosnak tűnő intézménybe. Rá kell tanítani az embereket, hogy hogyan használják azokat a dolgokat, amik az övéké. (...) Ha majd tudják, hogy itt mi van, milyen lehetőség, akkor majd be fognak jönni és elkezdenek együttműködni.”

„A Magdolna negyedben életfontos szerepet tölthet be ez a közösségi ház, amely már elindította ezt a közösségi tanácsadó szolgáltatást, ott erős az igény rá, továbbtanulásban, szakmaszerzésben, munkaelhelyezésben együttműködve az illetékes szervekkel. Ez egy bombajó dolog. S az igényeknek megfelelően a közösségfejlesztés során még bővítjük ezt a szolgáltatást.”

A környezeti megújulást a Nap utcában látott élmények alapján elsősorban a házak minősége közti különbségek egyenlősítésében, a parkok virágosításában, erkélyek, lépcsőházak festésében látja interjúalanyom – mindezt a lakók aktív közreműködésével.

Mivel dolgozatomban elsősorban a program megvalósulásának akadályaira szeretnék koncentrálni, az interjúban is ezek a dimenziók kaptak hangsúlyt. Ennek megfelelően azt feltételeztem, hogy a lakossági participáció hiányát fogják legfontosabb problémaként megnevezni. Azonban erről a dimenzióról inkább pozitívan, példaértékű történeteket felvonultatva nyilatkoztak.

„A lakók maguk telepítették itt a rózsabokrokat és szépen látni, hogy egy zöldövezet alakult itt ki. Locsolják rendszeren.”

„Elkezdtek beszélgetni a lakókkal, mi úgy hívtuk akkor, hogy párbeszédkör, ilyen kiscsoportos, akik akarnak, odamennek, beszélgetnek. A felmerülő aktuális legfontosabb dolgairól beszéltek, akik éppen ott vannak és érdeklődnek. És azt ott meg lehetett csinálni, a házban.”

„Idejárt a Varrótanodába, és akkor itt ragadt segítőnek a mester mellett, aki akkor vezette a tanfolyamot, és aztán pedig vittük el a HEFOP-os tréningekre, mert érdekelte, és valószínű, hogy az egyik új civil szervezet, mert ő tervezi, hogy csinál egy civil szervezetet, a Lujza utca egyik legszörnyűbb házában lakik, és úgy néz ki, hogy fel fogják ezt a házat újítani.”

Természetesen szó esett az általam feltételezett lakossági passzivitásról is, de legtöbbször egyéb problémák tükrében, vonzataként.

„Most is gondoltunk ilyen kiscsoportosra, de most itt a tél, tehát korán bejött a hideg meg csúszott a program, mert szeptemberben nyugodtan lehet kiscsoportos házon belülieket tartani, most ez a hidegben... Én azt kértem, hogy hetente kétszer legyen nekünk egy terem, ahova be lehet vinni az embereket. De nem biztos, hogy sikerül bevinni őket, mert nem szívesen mozdulnak ki az emberek. Talán majd a januári, mikor indul a cselekvési tervnek a megbeszélése, kidolgozása, talán majd tavasszal jobban lehet szervezni, mozogni.”

„A másik, amin még dolgozni kell, hogy az emberek, és főleg a nagyon rossz helyzetben lévő emberek hivatalos intézménybe lépni, vele kapcsolatba kerülni nem szeretnek. Ha megszólítja őket egy szervezet, először megijednek.”

„Bizalmatlanok az emberek, leginkább pártokhoz kötnek minket, melyet nagy erőfeszítések árán tudjuk megváltoztatni.”

A további megnevezett problémákat több kategóriába sorolhatjuk. Az első típus a hivatalos adminisztráció hibáiból eredő nehézségeké, a második a környezeti feltételekből származó akadályok csoportja, a harmadik a szervezet fenntartásának anyagi nehézségeinek kategóriája, a negyedik pedig a Magdolna negyedben hatványozott intenzitással és arányban előforduló, ott koncentráltan megjelenő, ám össztársadalmilag mondható szociális problémák típusa.

Az első kategória tehát az adminisztráció, a bürokrácia anomáliáit reprezentálja: az ügyintézés lassúsága, csúszása a civil tevékenység végzését hátráltatja, a Nap Klub közösségfejlesztő aktivitásának hatékonyságát pedig interjúalanyaim véleménye szerint igen nagymértékben visszavetette.

„Megtörtént egy közbeszerzési pályázat, amit aláírtak, (...) augusztus óta készítjük el és dolgozunk, tervezünk. A közbeszerzés, meg önkormányzati lassúság miatt a biztosat csak egy hete kaptuk meg, tehát két hónapot csúszott az egész, de mégis májusra be kell fejezni.”

„Csúszott a program (...), hát így veszünk is, szóval ettől félek, mert kevesebb beszélgetés lesz. Vagy több szomszédsági programot szervezünk a közösségi házban.”

Ehhez a csoporthoz sorolom a lehetőségek hiányának egy globálisabb megjelenését is:

„Az utolsó két évben majdnem az összes EU-s pályázat arra íródott ki, hogy oktatási-szociális szféra fejlesztése és fenntartása. Ami nagyon fontos persze, de az az államé. A civil szférának semmi. A civil szféra ahhoz azért nem olyan erős, elég lenne az is, ha partnerként részt vehetne valamiben.”

Szintén az önkormányzati adminisztrációból eredeztethető az alábbi jelenség:

„Olyan élesek a különbségek, hogy ott hátul van egy szalagház, amit egyszerűen nem tudunk bevonni, olyan, mint egy bevehetetlen vár. Először is önkormányzati bérház majdnem az egész, másodszor a gondnokok nem működnek jól, a közös képviselő egy iroda, tehát nincs itt a közös képviselő, nem tudjuk elérni éveken óta. A lakók is ritkán látják, nincsenek igazi közgyűlések, merthogy az egy... Szóval nem jól képviselik a lakók érdekeit, és így a lakókat sem lehet úgy összefogni. A ház le van robbanva, mocskos az alja, el van hanyagolva, rendbe kéne hozni, és meg is céloztuk ezt, ez a Szigony Egyesület ha segítene. Először is életet kell bele lehelni, aztán kiderült, hogy közös képviselős ügyek vannak, tehát az önkormányzat, mivel az ő kezében van, mindenképp csak önkormányzati segítséggel tudjuk.”

Másodikként a környezeti feltételekből fakadó problémákat említem, melyek ugyan társadalmi gyökerűek, de közvetlenül is hátráltatják a közösségfejlesztői tevékenységet.

„A Magdolna negyedi is újra kell, hogy készüljön, ott meg olyan feszültségeket tapasztalunk, hogy rengeteg új ház van a foghíj telkeken, hogy vannak új házak, aztán ott vannak a felújított házak. És a teljes modern házak mellett vagy egy foghíjtelek vagy egy nagyon öreg és lerobbant ház. Tehát ezek az égető különbségek nagy feszültséget okoznak. És ugyanígy megvan a középosztálybeli réteg, a jobb minőségű házakban, és ott van a migráns.”

„A Magdolna negyedi munkában abszolút kezdő fázisból kellett indulni, akkor még közösségi ház sem volt, ahová be lehetett volna vinni az embereket. Tehát azok az érdeklődő emberek gyakran nálunk találkoztak.”

A harmadik problémakör a konvencionálisnak mondható hiányos anyagi háttérrel jelenti. Mivel azt feltételeztem, hogy megkérdezettjeim az önkormányzati források és a rehabilitációra, közösségfejlesztésre fordítható összeg csekélységét fogják említeni, meglepetten tapasztaltam, hogy ezekről nem esett szó. A pénzügyi nehézségeket kizárólag a civil szervezet fenntartásának költségeire vonatkoztatták.

„Hogy lehet hosszú távon fenntartani egy ilyen szervezetet? Magyarországon ez művészet, mert (...) az idén mi ötszázezer forint működési támogatást kaptunk az NCA-tól, ami kéthavi rezsit fedez. Ahhoz, hogy embereket összehozzunk, ahhoz kell egy helyiség, kell egy tér.”

„A fenntarthatóság rendkívül nagy gond, annyira kétségbe estünk, mert ötszázezer forint az semmi, és honnan teremtjük elő a pénzt, hogy fenn tudjuk tartani a helyiséget, mert különben itt minden összeomlik.”

„Itt is indult volna [ifjúsági sport] program, de egyelőre elég rossz anyagi helyzetben vagyunk. Szóval ha nem fog valamilyen változás létrejönni a civil szférában, akkor nem tudom...”

„Adomány az nincs, Magyarországon adomány nem létezik. Akkor miből tudunk lábon maradni?”

A negyedik problémakör a legszélesebb körű válságjeleket produkáló csoport, mely a mélysége, súlyossága, kiterjedtsége miatt a civil szféra hatáskörén túl mutat, s ösztársadalmi jellege miatt inkább az állami kompetenciába tartozik. Ennek ellenére a közösségfejlesztő (és egyéb) jellegű civil tevékenységet is nagyban hátráltatja, ezért nem ignorál-

hatjuk, jelen tárgyalásban is hangsúlyos szerepet kell, hogy kapjon.

Többször említett jelenség a kerületen belül is megmutatkozó hatalmas társadalmi különbség, az ott lakóknak mind az iskolázottsági, mind a jövedelmi és életkörülményekbeli szintjeit illetően. Ezekkel a problémákkal összecsengnek a munkanélküliség, a szegénység deprivációja, a jogfosztottság és az esélyegyenlőtlenség kérdései.

„Nincsenek bejelentve, nincs lakásuk, valamiért kivándoroltak, munkát nem kapnak, iskolába nem jár a gyerekük. Vidékről fölmenekülő éhező családok, akiknek a többsége roma, és nincs megoldva a bérlakás-rendszer, hogy jövedelemarányosan lehessen lakást bérelni. Tehát egy csomó olyan nagy társadalmi probléma vár megoldásra, ami itt jelen van ebben a milióban, nagyon élesen. És mondhatnám azt, hogy a vidék problémáit is érezzük azon keresztül, hogy a Szabolcsból felvándorló romák itt keresnek és foglalnak el lakásokat.”

„A különböző iskolázottságú, életvitelű, nagy szintkülönbségek vannak az emberek között. Ezeknek a közös érdek mentén való együttműködése egy izgalmas téma, ami sokszor gondot okozott a különböző helyzetekben.”

„Egy rendes család, akik nagyon tisztességesek, tízen laknak 25 négyzetméteren. Egy térben minden tragikus, erőszakos dolog ott zajlik, s gyakran látni, hallani, hogy tizenévesek kerülnek ki az utcára.”

A problémák negyedik kategóriájának körébe tartozik a Magdolna negyedben tapasztalható nagyfokú bűnözés, a kriminalitásnak több megnyilvánulását lefedve. Ide sorolható a kábítószerrel való visszaélés, mind fogyasztói, mind terjesztői oldalról; a prostitúció és a vele összefüggő gazdasági bűncselekmények („szobáztatás”, „feketézés”); valamint a többek közt ezekkel kapcsolatban álló agresszió, amely azonban a negyedben élők egyéb csoportjain belül is megfigyelhető, és amely gyakran a nem-bűnöző lakosságot is közvetlenül sújtja.

„Valahogy meg kell ott bolygatni, csinálni, mert ott rengeteg díler van, s onnan táplálkoznak az elbújható helyeken a drogosok. Talaly derült ki élesen, hogy sok serdülő heroinozó van.”

„A másik, hogy ugyan már nem szabad az utcai prostitúció, (...), a lakosság a hozott törvényeknek messze ellenáll, a valódi akarat az ellenállás, és valami mást kellene tenni, mert főleg a Magdolna negyedben, Orczy negyedben, tehát a szegény részeken, ahogy a szociális munkások is mondják, több rétegnek hasznot adva, működik a prostitúció. Az egyik réteg a futtatók rétege, akik ingyen élnek és munkaeszközként használják a kiszolgáltatót nőket. (...)

Valamennyire a nő is megél belőle. Harmadik megélő réteg az a szobáztatók, nyugdíjasok, egyebek. Valamint a vele járó bűnözés, erőszak, a dezintegrálódott családok, szörnyű körülmények közt élők sokasága.”

Az, hogy a bűnözés ilyen széleskörű burjánzása és hosszútávú fennmaradása továbbra sem mutat javuló tendenciát, nagymértékben köszönhető a rendőrség tehetetlenségének, amely az anyagi és személyi háttérből, valamint, ördögi körként, a negyed magas arányú kriminalitásából fakad. Ugyan a közösségfejlesztő tevékenység során a kerület más területein úgynevezett szomszédsági rendőrséget alakítottak ki, szignifikáns javulást ott sem tapasztaltak, hiszen ez a szervezet is ugyanúgy találkozik az állami rendőrség hatékonyságát visszavető tényezőkkel.

„Ilyen helyekről tudjuk, hogy az a bizonyos bűnmegelőzési több évre szóló cselekvési program nem tud megvalósulni úgy, amilyen szép. Ugyan van két szomszédsági rendőrük, de igazából nem olyan cselekvőkészek, nem mindig találhatóak meg, és nagy a terület, kevés az a kettő. Itt mondjuk még annyi sincs.”

„A rendőrség képviselője mindent megígért, de hát kevesen vannak és gyengék.”

A teljes magyar társadalomra jellemző előítéletességet is tapasztalhatjuk a Magdolna negyedben mint a közösségfejlesztő aktivitás akadályát, hiszen igen jelentős a roma népesség aránya a területen, azonban nagyok a már említett különbségek, amit a magyar lakosság kedvezőbb helyzete generál. Ebből a feszültségből nő ki az alsóbb státuszban lévő csoport elleni általános előítéletesség, amit a szomszédsági program segítségével csökkenteni lehetne, de e tekintetben a lakossági passzivitás és az egyéb akadályok gördülnek a megvalósulás útjába.

„Megemlítik az előítéletes gondolkozást, a romák és magyarok közti nagy különbségek miatt. Nagyon erőteljesen érzékelik az előítéleteket.”

Össztársadalmi problémát reprezentál, ezért került a negyedik csoportba, ám Magdolna negyed-specifikus a Dankó utcában és a környékén fokozott mértékben érzékelhető hajléktalanprobléma. Ez egyrészt a lakók komfortérzetét meglehetősen csökkenti, másrészt növeli az előítéletességet, az agressziót, illetve a bűnözés különböző formáit. A Magdolna negyedbeli projekt megvalósítást közvetlenül azáltal hátráltatja, hogy a lakókörnyezeti rehabilitációt, a polgárok önkéntes és önkéntes területszépítő tevékenységét ellehetetleníti, eredményeit tönkreteszi.

„Ami nagy probléma volt, ami ellen prüszköl a kerület sok-sok lakója, hogy itt van véletlenszerűen az Oltalom Egyesület meg a Menhely Alapítvány, és az Üdvhadseregnek egy részlege is működik itt. És az Oltalom körül a rengeteg intézménye, a fűtött utca, azt jelenti, hogy itt sűrűsödik a hajléktalantömeg. Ez egyrészt zavarja a lakókat, másrészt a parkjainkat is belakják az őszi időben, ami azt jelenti, hogy csak van szemetelés, éjszakai zaj, iszogatnak, hangoskodnak, és ez zavarja a lakókat. (...) Az utcán ott vannak a fertőző beteg emberek, szörnyű körülmények, amit azért az államnak kéne megoldani, ezt a civil szféra nem tudja megoldani. És itt elmehetünk akár az állampolgári jogokig. A Magdolna negyedben ez az egyik legégetőbb probléma.”

4. KONKLÚZIÓ

Mindebből jól látható, hogy a Magdolna negyed városrehabilitációját számtalan tényező nehezíti. Ezenkívül a májusig tervezett projekt kivitelezése után a kialakított közösség fenntartását csak további munka, szakemberek és aktív lakosság garantálja. Ezt a faktort is figyelembe kell vennie a közösségfejlesztő szervezetnek ahhoz, hogy tartósan eredményes programot mondhasson a magáénak.

„Ez rögtön összeomlik, ha nincs ott további olyan stáb vagy munkacsoport, vagy civil szervezetek, akik ezt továbbvizik, életben tartják a lakosság bevonását, illetve a cselekvési tervet éveken át folyamatosan meg kell valósítani, vagy valósíttatni. Ez még kiforratlan.”

„Ezzel tudjuk megalapozni az ott élő lakosság jobb életkörülményeinek kialakítását. Ez csak egy alap, melyet tovább kell építeni.”

Mindennek ellenére a Nap utcai szomszédság sikeres kiépítésére alapozva a megbízott Nap Klub általam megkérdezett dolgozói optimistán szemlélik a megvalósítandó programot, és azt gondolom, hogy a pozitív attitűd eredményes tevékenységet vetít előre, amit természetesen a lakosság fogadtatásának aspektusa befolyásol. Összességében – bár tanulmányom a problémákra fókuszál – a Rév8 Zrt. és a Nap Klub Alapítvány együttműködése konstruktív lehet a nagyszabású célok elérésében, s kialakulhat a Magdolna negyedben is egy olyan mag, amely megalapozza a lokális demokrácián keresztül történő polgári participációt és lakossági érdekérvényesítést.

„Reményteljes, mert elindult valami és folytathatjuk.”

„Én bízom abban, hogy ott ki fog alakulni. Én hiszek abban, hogy lesz egy Magdolna negyedi szomszédság.”

FELHASZNÁLT IRODALOM

Sherry Arnstein 1969: A Ladder of Citizen Participation, *Journal of the American Institute of Planners*, 4/35, 216 – 224.

Susan S. Fainstein – Norman Fainstein 1971: City Planning and Political Values: An Updated View, *Urban Affairs Quarterly*, 6, 341-362.

Józsefváros – Magdolna negyed Szociális város-rehabilitáció, Program 2005 – 2008. http://www.rev8.hu/csatolmanyok/dokok/dokok_17.pdf (Letöltés dátuma: 2009. október 27.)

Józsefvárosi Rehabilitációs Programterv, 1998. 06. 01., http://www.rev8.hu/csatolmanyok/dokok/dokok_13.pdf (Letöltés dátuma: 2009. október 27.)

<http://www.rev8.hu/mission.php> (Letöltés dátuma: 2009. szeptember 30.)

Mi történik a nyócker köldökén? http://hvg.hu/itthon/20070912_magdolna_negyed_rev8.aspx (Letöltés dátuma: 2009. október 15.)